

Achtergrondnotie rapport Staatscommissie Demografische Ontwikkeling 2050

1. Inleiding

Op 15 januari jl. is het rapport *Gematigde Groei* gepubliceerd van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050¹. De staatscommissie had tot taak 'de regering te adviseren over scenario's, beleidsopties en handelingsperspectieven van de regering in relatie tot de maatschappelijke gevolgen van de demografische ontwikkelingen, in het bijzonder van vergrijzing en migratie, tot ten minste 2050 en tegen de achtergrond van de brede welvaartsbenadering'. De commissie werd gevraagd te kijken naar de domeinen ruimtelijke ordening, de sturing van alle vormen van migratie, infrastructuur, energievoorziening, sociale zekerheid en sociale cohesie. Waarbij overigens de commissie de vrijheid had deze domeinen zo nodig uit te breiden.

Een eerdere staatscommissie demografie (de commissie Muntendam) had in 1977 het rapport *Bevolking en welzijn in Nederland* uitgebracht met als hoofdboodschap dat de natuurlijke groei van de bevolking (vanwege het geboorteoverschot) zo spoedig mogelijk beëindigd moest worden zodat de bevolking zou krimpen.² Het ging er vanuit dat immigratie en emigratie elkaar in evenwicht zouden houden en dus geen effect zouden hebben op de toekomstige bevolkingsomvang en -samenstelling (het bleek al snel na het verschijnen van het rapport dat deze aanname ingehaald was door de ontwikkelingen). Het rapport van de *huidige* staatscommissie gaat er vanuit dat de toekomstige bevolkingsomvang en -samenstelling juist bepaald zullen worden door het migratieoverschot en dus niet door het geboorteoverschot. Om tot een gematigde groei van de bevolking te komen, dient het migratieoverschot volgens de staatscommissie beperkt te blijven.

De SER is in het verleden in diverse adviezen ingegaan op de demografische ontwikkeling en de implicaties daarvan voor o.a. de arbeidsmarkt en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën.³

Deze achtergrondnotitie vat het rapport kort samen en gaat in op de raakvlakken met de advisering en de agenda van de SER. Het volgt daarbij de indeling van het rapport: Wat zijn de demografische ontwikkelingen? Wat zijn de gevolgen daarvan? Wat zijn mogelijk beleidsreacties? Wat is de relatie met SER-advisering en de concept SER-werkagenda (zie met name de tabel 2 op het einde van dit document).⁴

¹ [Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 \(2024\)](#), Gematigde groei – Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, Den Haag. Hierna: SDO

² Zie hiervoor [D. van de Kaa \(2017\), Veertig jaar Bevolking en Welzijn in Nederland](#), Demos Jaargang 33, nummer 1. Van de Kaa was de wetenschappelijke secretaris van de commissie Muntendam. Het rapport Muntendam wordt overigens besproken in het rapport van de huidige staatscommissie. Zie SDO, pp. 32-7.

³ Zie o.a. Zie SER-advies (2002) EU en Vergrijzing, SER (2005), Advies van alle leeftijden SER-advies (2006) Arbeidsmigratiebeleid.

⁴ Het SER-jongerenplatform heeft input geleverd voor het rapport. Zie SDO, pp. 342-5.

2. Demografische ontwikkeling

In eerste deel van het rapport wordt de demografische ontwikkeling tot 2050 beschreven aan de hand van projecties van het CBS en het NIDI. Samen te vatten in drie g's: de bevolking blijft **g**roeien (van 17,6 miljoen naar 19,8 miljoen), wordt **g**rijzer (de grijze druk neemt toe van 35 procent naar 44 procent) en **g**emengder (het aandeel mensen met een migratieachtergrond neemt toe van 25 procent naar 37 procent).

Groei In het midden-scenario van het CBS groeit de bevolking van het huidige niveau van 17,6 miljoen naar 19,8 miljoen mensen in 2050. De belangrijkste onzekerheid daarbij is het migratiesaldo tot 2049. Bij een migratiesaldo van 20.000 per jaar groeit de bevolking naar 18,1 miljoen; bij een migratiesaldo van 150.000 per jaar groeit de bevolking naar 22,8 miljoen en (4,7 miljoen hoger dan in het lage scenario).⁵

Grijzer

Er zijn verschillende indicatoren voor de leeftijdssamenstelling van de bevolking. Internationaal wordt hiervoor ten eerste de zogeheten grijze druk gehanteerd. Dat is de verhouding tussen 65 jaar en ouder en de 20-64 jarigen. De grijze druk loopt in het midden-scenario van het CBS (19,8 miljoen mensen) op van 35 procent in 2024 naar 44 procent in 2050 (zie tabel 1 eerste rij)⁶.

Toen de AOW leeftijd nog op 65 jaar lag, gaf de grijze druk ook de verhouding tussen het aantal gepensioneerden en de potentiële beroepsbevolking aan. Die verhouding is een relevante indicator voor de toekomstige druk op de overheidsfinanciën. Maar omdat de AOW-leeftijd nu boven de 65 jaar ligt, en verder zal stijgen, is de grijze druk geen goede indicator meer voor de druk op de overheidsfinanciën. Uitgaande van de levensverwachting in 2021 zal de AOW-gerechtigde leeftijd in 2050 68 jaar en maanden bedragen (in 2024 67 jaar).⁷ Rij twee in tabel 1 laat de verhouding zien tussen het aantal mensen boven de AOW-leeftijd en het aantal mensen van 20 jaar tot de AOW-leeftijd (de voor de AOW gecorrigeerde grijze druk).⁸ Deze indicator stijgt minder hard dan de grijze druk (5 procentpunten tegenover 9 procentpunten). De verklaring voor dit aanzienlijke verschil is dat de stijging van de AOW leeftijd tussen 2024 en 2050 met bijna 2 jaar er toe leidt dat én de groep potentieel werkenden stijgt én de groep gepensioneerden daalt (de teller daalt en de noemer stijgt ten opzichte van de grijze druk indicator).

Voor de druk op de overheidsfinanciën, met name de zorgkosten, is ook de verschuiving in de leeftijdssamenstelling *binnen* de groep gepensioneerden van belang. Het gaat daarbij met name om de toename van het aantal mensen van 80 jaar en ouder (de dubbele vergrijzing).⁹ In 2024 was bijna 30 procent van het aantal mensen van 67 jaar

⁵ Het basisscenario gaat uit van een migratie overschot van 68,2 duizend. Het migratiesaldo komt uit op 138 duizend tot 1 december 2023, dat zijn er 79 duizend minder dan in die periode in 2022. Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2024/01/bevolking-in-2023-minder-sterk-gegroeid-dan-een-jaar-eerder>. Het hoge aantal Oekraïense burgers domineert het hoge migratiesaldo in 2022: zie SDO, pp. 49-50.

⁶ Tabel 1 is gebaseerd op recentere CBS prognoses dan die ten grondslag liggen aan het rapport van de staatscommissie. Deze tabel is samengesteld en opgenomen omdat de wijze waarop de verschillende indicatoren in het rapport van de staatscommissie worden gepresenteerd niet erg helder is.

⁷ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/27/prognose-in-2035-vooral-meer-inwoners-in-en-om-grotere-gemeenten/aow-leeftijd#:~:text=Uitgaande%20van%20de%20levensverwachting%20in,68%20jaar%20en%209%20maanden>. Merk op dat AOW-leeftijd in 12 jaar is gestegen met twee jaar van 65 jaar in 2012 naar 67 jaar in 2024 en dat de stijging met twee jaar naar 69 in 2050 met de huidige inzichten over een veel langere periode (25 jaar) wordt uitgesmeerd.

⁸ Sinds 2015 volgt het CBS de afspraak binnen de ILO om de potentiële beroepsbevolking te definiëren als de bevolking tussen de 20 en de 75 [sic!] (zie ook SDO, p. 108). Ik vind dat weinig informatief en houd daarom vast aan de oude definitie gecorrigeerd voor de stijging van de AOW-leeftijd.

en ouder (de AOW-leeftijd) 80 jaar en ouder. In 2050 zal dat bijna de helft zijn (zie rij 3 van tabel 1).

Een andere indicator voor de vergrijzing is de gemiddelde leeftijd van de bevolking. Die bedraagt in 2024 iets meer dan 42 jaar en een maand. In 2050 zal de gemiddelde leeftijd met meer dan 2 jaar stijgen naar bijna 44 jaar en drie maanden (rij vier van tabel 1). Rij vijf van tabel 1 laat tot slot zien de gemiddelde stijging van de leeftijd van de bevolking tussen de 20 en de AOW leeftijd veel minder hard stijgt in deze periode (met nog een 10 maanden)¹⁰. De vergrijzing van de totale bevolking gaat dus minder hard dan de vergrijzing van de potentiële beroepsbevolking (oude definitie)¹¹. Rij zes van de tabel laat zien dat de potentiële beroepsbevolking tussen 2024 en 2050 in omvang zal afnemen.

Tabel 1 Kerncijfers leeftijdssamenstelling bevolking 2024 en 2050

	2024	2050	Toenam e
1. Grijze druk	35	44	9
2. AOW/20-AOW	29	34	5
3. 80/AOW	28	48	20
4. Gem leeftijd tot	42,1	44,2	2,1
5. Gem leeftijd 20-AOW	43,1	43,9	0,8
6. Omvang 20-AOW (mlj)	11	10,8	-0,2

Bron: berekeningen SER-secretariaat op basis nieuwste prognose CBS leeftijdssamenstelling bevolking ([CBS bevolkingspiramide](#)).

Toelichting: 1. Grijze druk = 65+/ 20-64 jaar (procenten, toename in procentpunten); 2. Gecorrigeerde grijze druk: AOW/20-AOW = bevolking boven de AOW-leeftijd/ bevolking 20 tot AOW-leeftijd (procenten, toename in procentpunten). De AOW-leeftijd in 2024 bedraagt 67 jaar. Voor 2050 is uitgegaan van een AOW-leeftijd van 69 jaar; 3. 80/AOW = bevolking 80+/bevolking boven de AOW leeftijd (procenten, toename in procentpunten) 4. Gem leeftijd tot = gemiddelde leeftijd totale bevolking (in jaren, toename in jaren); 5. Gem leeftijd 20-AOW = gemiddelde leeftijd bevolking van 20 jaar tot AOW-leeftijd (in jaren, toename in jaren). 6. Potentiële beroepsbevolking (oude definitie): omvang bevolking tot AOW-leeftijd (miljoenen, toename in miljoenen).

De vergrijzing wordt vooral bepaald door de afname van het kindertal en de stijging van de levensverwachting. Een hoog migratiesaldo heeft hoogstens een dempend en, omdat migranten zelf ook vergrijzen, een tijdelijk effect¹². De staatscommissie constateert ter daarom dat vervangingsmigratie geen oplossing voor vergrijzing is.¹³

⁹ Met name voor deze groep lopen de zorgkosten sterk op (zie SDO, p. 292).

¹⁰ De toename van de mediane leeftijd (het midden van de leeftijdsverdeling) laat een soortgelijk beeld zien: 44 jaar in 2024 en 45 jaar in 2025.

¹¹ Deze observatie speelt geen rol in het rapport van de staatscommissie. Daar wordt er impliciet van uitgegaan dat met de vergrijzing van de bevolking ook de beroepsbevolking in min of meer het zelfde tempo zal vergrijzen.

¹² Zie SDO, p. 127.

¹³ Zie uitgebreider SDO, pp. 125-6. Om de vergrijzingsdruk constant te houden zijn gezien het feit dat migranten zelf ook vergrijzen absurd hoge aantal immigranten nodig. Aangezien vergrijzing een mondiaal fenomeen is – alleen het temp in Afrika loopt achter – is ook onduidelijk waar alle mensen vandaan zouden moeten komen. Zie eerder: SER-advies (2002) EU en Vergrijzing, pp. 36-37; SER-advies (2006) Arbeidsmigratiebeleid, pp. 33-34.

Gemengder

Het aantal mensen met een migratieachtergrond (eerste en tweede generatie) stijgt in het midden-scenario van 25 procent (1ste generatie 13 procent, 2de generatie 12 procent) naar 37 procent in 2050 (1ste generatie 21 procent, 2de generatie 16 procent)¹⁴. In het scenario met het hoogste migratiesaldo van 150.000 mensen per jaar stijgt dit aandeel naar 45 procent van de bevolking.

3. Gevolgen demografische ontwikkeling

Het tweede deel van het rapport bekijkt conform de opdracht van de commissie de gevolgen van de demografische ontwikkeling (groter, grijzer en gemengder) voor de domeinen ruimte, economie en publieke voorzieningen binnen de bestaande institutionele context. Het is het meest omvangrijke deel van het rapport. Hieronder de belangrijkste onderwerpen die in het rapport aan bod komen.

Ruimte

Het rapport legt veel nadruk op het feit dat Nederland met 522 inwoners per vierkante kilometer het dichtstbevolkte bevolkt land van de EU is (het kleine eiland Malta niet meegerekend). Tegen deze achtergrond gaat het rapport achtereenvolgens in op de gevolgen die de demografische ontwikkeling hebben voor het ruimtelijk domein. De nadruk ligt daarbij op wonen, maar ook mobiliteit, energie en landbouw komen aan de orde. Daarnaast wordt ingegaan op de ruimtelijke verschillen in Nederland en transitie opgaven binnen het ruimtelijke domein en de (lastige) keuzes die gezien de beschikbare ruimte zullen moeten worden gemaakt. De schaarste van de ruimte is een belangrijke motivatie waarom voor het scenario met gematigde groei is gekozen.

Economie

De demografische ontwikkeling leidt volgens het rapport tot twee kernproblemen in het domein economie: de stagnerende productiviteit en de arbeidsmarktkrapte. De stagnatie van de arbeidsproductiviteit doet zich al enige tijd voort, maar vanwege de afname van de potentiële beroepsbevolking (tabel 1) zal de groei van de arbeidsproductiviteit steeds belangrijker worden als bron voor welvaartsgroei.¹⁵ Het tweede probleem is volgens de staatscommissie de hardnekkige arbeidsmarktkrapte. Voor een deel zal dit probleem zich zelf oplossen via de werking van de arbeidsmarkt (b.v. omdat hogere lonen prikkels geven tot inzet arbeidsbesparende technologie), maar voor arbeidsintensieve publieke diensten zoals gezondheidszorg en onderwijs kan de krapte meer hardnekkig zijn (ook omdat de zorgvraag mogelijk toeneemt vanwege de dubbele vergrijzing (zie hierboven). Arbeidsmigratie kan slechts beperkt en tijdelijk uitkomst bieden voor de daling van het aantal (zie eveneens hierboven).

Publieke voorzieningen

Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de gevolgen van een grotere, grijzere en diverse bevolking voor achtereenvolgens de sociale zekerheid, onderwijs opvang en scholing, en gezondheid en zorg. Voor de houdbaarheid van de sociale zekerheid is vooral de vergrijzing van de bevolking van belang. Dat geldt ook voor de zorg. De meer gemengde bevolking zal daarnaast ook leiden tot vraag naar een meer cultuurspecifieke zorg. Bij onderwijs, opvang en scholing is er naast de personeelstekorten, vooral aandacht voor ongelijke onderwijskansen op regionaal terrein (krimpregio's versus groeiregio's) en naar afkomst. Vergrijzing en migratie versterken het belang van om- en bijscholing.

¹⁴ Zie voor de ontwikkeling uitgesplitst naar verschillende herkomstlanden: SDO, pp. 106-107.

¹⁵ Zie eerder: SER (2005), Advies van alle leeftijden, pp. 110-120.

4. Beleid

Het derde deel van het rapport over het beleid (sociale en robuuste keuzes) motiveert eerst de keuze voor een middenscenario van gematigde groei van de bevolking en schetst vervolgens handelingsperspectieven om deze gematigde bevolkingsgroei te bereiken en hiermee om te gaan. Daarbij is gekeken naar de domeinen bevolkingspolitiek, migratie, ruimte, economie en publieke voorzieningen (zie tabel 2).

De staatscommissie kiest voor een scenario met gematigde groei van de bevolking (wat neerkomt op het middenscenario van het CBS met 19,8 miljoen inwoners) omdat dit perspectief biedt op verdere groei van de economie zonder daarbij de draagkracht van de samenleving uit het oog te verliezen. Nulgroei of bevolkingskrimp (waarbij er sprake is van een negatief migratiesaldo) verscherpt de vergrijzingsproblematiek. Een snelle groei van de bevolking (met een hoog migratiesaldo) veroorzaakt fricties op de woningmarkt en in infrastructurele voorzieningen, waarbij het ook onzeker is of het onderwijs additionele vraag kan accommoderen.

Onderstaande tabel 2 laat zien welke handelingsperspectieven de staatscommissie ziet voor de domeinen bevolkingspolitiek, migratie, ruimte, economie en publieke voorzieningen, en relateert deze aan SER-adviezen en de SER-agenda.

De geschetste handelingsperspectieven op met name bevolkingspolitiek, migratie, economie en publieke voorzieningen sluiten aan bij adviezen en de concept werkagenda van de SER.

De SER kan een rol spelen in de nadere invulling van de handelingsperspectieven (met name die ten aanzien van migratie en economie; zie tabel 2) en de handelingsperspectieven ten aanzien van diversiteit die in het rapport niet verder worden uitgewerkt¹⁶.

¹⁶ Zie concept SER-werkagenda 4D: Bevorderen gendergelijkheid waaronder gelijke beloning (m/v) en bredere diversiteit en inclusie.

Tabel 2 - Handelingsperspectieven commissie staatscommissie en relatie met SER-adviezen en concept SER-werkagenda

Domein	Handelingsperspectief	Relatie met SER
<p>Vergrijzing</p>	<p><u>Verminderen verschillen levensverwachting</u></p> <p>De commissie noemt expliciet en impliciet enkele handelingsperspectieven:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Bevordering toegankelijkheid van en preventie in de zorg, met gezondheidsbevordering in brede zin als een prioriteit 2) Noodzaak dat de zorg voldoende aandacht heeft voor de toenemende diversiteit in de samenleving 3) Investerings in de jonge levensfase moeten gericht zijn op het beperken van sociaal economische verschillen, en zijn daarmee effectief bij het voorkomen van latere gezondheidsverschillen 4) Werk maken van een goed opgeleide en gezonde beroepsbevolking 	<p>Analyse en handelingsperspectieven staatscommissie sluiten nauw aan bij SER-advies (2024), <i>Sociaal-Economische Gezondheid verschillen (SGV)</i>.</p>
	<p><u>Verhogen kindertal</u></p> <ol style="list-style-type: none"> 1) verhogen kwaliteit en toegankelijkheid van de kinderopvang in relatie in samenhang met eerste fase primair onderwijs. 2) Financiële ondersteuning gezinnen met jonge kinderen met lage inkomens. <p>De staatscommissie onderkent dat een hoger kindertal knelpunten zoals arbeidsmarkttekorten de komende 25 jaar niet kan oplossen.</p>	<p>SER-advies (2021), <i>Kansrijke start voor kinderen</i> pleit voor betaalbare, toegankelijke en eenvoudige kinderopvang omdat het van groot belang is voor de arbeidsparticipatie van ouders en het combineren van werk en zorg. Ook levert kinderopvang een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van kinderen, het verminderen van achterstanden en het bevorderen van gelijke kansen. Aanbevelingen zijn echter niet ingegeven vanuit bevolkingsspolitiek. Zie uitgebreider: SER-advies (2016), <i>Gelijk goed van start</i> (2016).</p>

		De verkenning <i>Veelbelovend: kansen en belemmeringen voor jongeren in 2021</i> van het SER Jongerenplatform gaat in op de problematiek van een zgn. 'uitgesteld leven': " Dit, en meer, leidt tot uitstel van belangrijke momenten in het leven van jongeren, zoals samenwonen en het krijgen van een (eerste) kind. Vooral voor jongeren met een chronische aandoening of een niet-westerse migratieachtergrond, of ouders hebben met een lage sociaaleconomische status, is het moeilijker geworden om mijlpalen te bereiken. Deze jongeren rapporteren meer problemen bij het volgen van een opleiding, het vinden van een woning, een (vaste) baan en het combineren van werk en de zorg voor kinderen".
Migratie	<p><u>Nieuwe migratiebalans nodig</u></p> <p>Sturing t.b.v. begrensde groei: geen wildgroei aan migratie (ook maatschappelijke overwegingen moeten meetellen)</p> <p>Sturing gericht op selectiviteit: -arbeidsmigranten nodig voor hoogwaardige economie, -arbeidsmigratie gericht op vitale sectoren (ongeacht opleidingsniveau) -beperken migranten in sectoren met hoge maatschappelijke kosten</p>	<p>SER-advies (2023) <i>Verduurzaming Maakindustrie</i>: Als sluitstuk van maatregelen op de arbeidsmarkt kan de overheid de voorwaarden creëren om sneller vakkrachten van buiten in te zetten in de maakindustrie.</p> <p>Concept SER-Werkagenda 2E: Stellen van voorwaarden voor gerichte arbeidsmigratie.</p>
	<u>Politieke meerjarenafspraken</u> over bandbreedtes meerjaren beleid.	Bewaken brede welvaart zoals gedefinieerd in SER-Visie (2024) 'Perspectief op brede welvaart in 2040'

	<p>Politieke vaststelling ervan moet passen bij een gematigde groei van de bevolkingsomvang.</p>	<p>dient leidend te zijn ten aanzien van de vaststelling van bandbreedtes.</p>
	<p><u>Indirect migratiebeleid</u> via economische structuurbeleid, arbeidsmarktbeleid of buitenlandbeleid</p> <p>A. Noodzaak van een goed functionerende arbeidsmarkt, in relatie tot beleid met betrekking tot economische structuur, onderwijs/LLO, zorg, arbo, sociale zekerheid, belastingen en inkomensregelingen</p> <p>B. heroverwegen economische sectoren die enkel bestaan vanwege groot aanbod van laagbetaalde arbeid onder slechte arbeidsvoorwaarden</p> <p>C. verhoging arbeidsparticipatie door:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) vergroting arbeidsdeelname eerste en tweede generatie met een migratieachtergrond 2) vergroting arbeidsvolume van vooral vrouwen (deeltijdwerk) en bevordering van meer werkuren 3) herziening toeslagen en fiscale regelingen om werk meer lonend te maken 4) begeleiding van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt naar werk 5) bevordering van werken op hogere leeftijd (met aandacht voor gezondheid) 	<p>De door de staatscommissie geschetste handelingsperspectieven sluiten zeer nauw aan bij eerdere SER-advisering. Zie b.v. SER-advies (2021), <i>Sociaal-Economisch beleid 2021-2025: Zekerheid voor mensen, een wendbare economie en herstel van de samenleving</i>.</p> <p>Concept SER-Werkagenda 2G: Vergroten van arbeidsparticipatie en werkzekerheid, 2H: Faciliteren van de combinatie van werken, leren en zorgen, 4B: Vereenvoudiging belastingstelsel (toeslagen, belasting op arbeid en kapitaal) en 4C: Naar een goed werkend sociaal vangnet, ook voor arbeidsongeschiktheid.</p>

	<p>D. aansluiting onderwijs – arbeidsmarkt</p> <p>1) Noodzaak van doorbraak bij LLO, ism bedrijfsleven, onderwijs en werknemers, met</p> <ul style="list-style-type: none"> - adequaat ontwikkelaanbod (bvb continuering inkomen bij overstap naar andere sector) - eigen bijdragen van werkgevers en van werknemers, naast middelen OCW - noodzaak van wetgeving en financiering die domeinen van OCW en SZW overstijgt <p>2) Prioriteit aan kwalificerend onderwijs (en kinderopvang)</p>	
Ruimte	<p><u>Drie opgaven</u>: spreiding, bouwen in aansluiting woonwensen, duurzaam bouwen ivm klimaatverandering.</p>	<p>SER-visie (2024): <i>Perspectief op brede welvaart in 2040: bouwen aan de economie van de toekomst</i>: overheid moet meer regie nemen in de inrichting van de ruimte voor onder andere wonen, natuur, ondernemerschap en mobiliteit. Integrale en gebiedsgerichte aanpak van de transities nodig om vertraging en versnippering tegen te gaan.</p> <p>Concept SER-Werkagenda 1E: Werken aan transitie in de regio, 3F: Optimaliseren schaars ruimtegebruik en leefomgeving.</p>
Economie	<p><u>Welvaartsgroei in het licht van demografische tegenwind</u> vraagt om verhoging arbeidsparticipatie (waaronder onbenut arbeidspotentieel, zie eerder bij arbeidsmarkt) en verhoging arbeidsproductiviteit per werkende.</p> <p>De vier economische handelingsperspectieven overlappen met andere thema's:</p>	<p>De SER-visie (2024), <i>Perspectief op brede welvaart in 2040: bouwen aan de economie van de toekomst</i>, formuleert als ambities een arbeidsmarkt gebaseerd op waardig werk, die werk en inkomen biedt voor mensen en wendbaarheid van ondernemingen en een innovatieve, circulaire economie, waarin</p>

	<p>Versterking menselijk kapitaal (onderwijs, scholing, Ilo tot op hogere leeftijd, toeleiding naar productievere banen)</p> <p>Slimmer werken in arbeidsintensieve publieke sectoren (leren van andere sectoren, rol publieke opdrachtgever beter invullen, verhoging doelmatigheid, benutting nieuwe technologie/ AI)</p> <p>Wees selectiever bij arbeidsintensieve publieke diensten (taakverdeling overheid-bedrijven-burgers, ruimte voor mantelzorg)</p> <p>Zet in op een hoogwaardige economie (neem afscheid van sectoren die leunen op laagbetaald werk, verzacht transitiepijn van nieuwe technologie, gebruik migratie vooral voor verlichten hoogwaardige knelpunten op arbeidsmarkt).</p>	<p>maatschappelijk verantwoord ondernemerschap de norm is.</p> <p>Concept SER-Werkagenda 1A: AI, de toekomst van werk en sociaal-economische implicaties, 1B: Verhogen arbeidsproductiviteit, 2E: Stellen van voorwaarden voor gerichte arbeidsmigratie.</p>
Publieke voorzieningen	<p>Uitgangspunt van verbinden is wezenlijk. Kinderopvang en kwalificerend onderwijs hebben vanuit demografisch oogpunt prioriteit.</p>	<p>Concept SER-Werkagenda 2H: Faciliteren van de combinatie van werken, leren en zorgen</p>
Zorg	<p>Analyse: Sociaaleconomische gezondheidsverschillen zijn hardnekkig. Financiële problemen worden met zorg beantwoord. Personeelstekorten nemen toe. Migratie leidt tot meer vraag cultuurspecifieke zorg. Niet iedereen zal gewenste/verwachte ouderenzorg kunnen krijgen, samenleving moet worden voorbereid op schaarste, wenselijk om te investeren in andere domeinen om zorgvraag te voorkomen en te verminderen. Mantelzorg onder druk.</p>	<p>Concept SER Werkagenda 4A: Zorg en ondersteuning ouderen, 2H: Faciliteren van de combinatie van werken, leren en zorgen</p>

	<p><u>Gewenste beleidsinzet:</u> Vermindering druk op basisvoorzieningen cure en care door inzet niet-medici. Goede inrichting wonen en zorg om druk op mantelzorg te verminderen. Betere benutting kracht middenveld. Productiviteit verbeteren door innovaties (o.a. gericht op regeldruk, management).</p>	
--	---	--